

Yaşam Boyu Gelişim Psikolojisi

10

Amaçlarımız

Bu üniteye çalıştıktan sonra;

- 👁️ yaşam boyu gelişim psikolojisini, temel kavramları ve amaçlarını açıklayarak tanımlayacak,
- 👁️ davranış gelişiminde, biyolojik ve çevresel etkenleri açıklayacak,
- 👁️ davranış gelişimini açıklamaya yönelik geliştirilen başlıca kuramları tartışabileceksiniz.

İsviçreli ünlü psikolog Jean Piaget, bilişsel gelişime ilişkin görüşlerinin pek çoğunu, -Lucienne, Jacqueline ve Laurent - adındaki üç çocuğunu titiz ve dikkatli bir biçimde gözlemleyerek oluşturmuştur. Kitapları bu örneklerle doludur ve aşağıda verilen örnekler duyuşsal motor dönemdeki bilişsel gelişime ilişkin Piaget'nin gözlemlerinden sadece birkaçıdır.

- Dördüncü ayın sonuna doğru, Lucienne yatağında yatmaktadır. Piaget onun ayak bızasına gelecek biçimde karyolasının üstüne oyuncak bir bebek asar. Lucienne ayaklarını oyuncuğına doğru uzatır ve onu hareket ettirir. Daha sonra bir saniye kadar hareketsiz ayağına bakar ve sonra oyuncuğına tekrar tekme atar. Bu durumda hareketi gözleriyle değil ayaklarıyla kontrol etmektedir. Tekrar tekme atmak ister ancak kaçırır, sonraları ayak hareketlerini amacını gerçekleştirebilecek biçimde kontrol eder.

(Bu örnek, Piaget'nin duyuşsal motor dönemde tanımladığı ve ilk yıl içinde gelişen dairesel hareketlere ilişkin bir örnektir. Bebek bu dönemde duyuşları ile motor faaliyetleri arasında bir eşgüdüm sağlamaya çalışır. Bu örnekteki eşgüdüm ayak ve göz arasındadır.)

- 1 yaşını 8 ay geçtiğinde Jacqueline her iki elinde bir demet çiçekle kapıya doğru yürüdüğünde kapının kapalı olduğunu görür. Sağ elini kapının koluna doğru uzatır ancak elindeki çiçekleri bırakmadan kapıyı açamayacağına anlar. Bu nedenle elindeki çiçekleri yere bırakır, kapıyı açar, çiçekleri yerinden alır ve içeri girer. Bir süre sonra odadan ayrılmak isteyince durum daha karmaşık hale gelir. Çiçekleri yere bırakır ve kapının kolunu kavrar. Sonra kapıyı yavaşça kendine doğru çektiğinde içeri doğru açılan kapının çiçekleri ittiğini farkeder. Bu kez çiçekleri yerden alır ve kapının hareket alanının dışına bırakır.

(Duyuşsal motor dönemin sonuna doğru çocuklar, sonuca ulaştıracak aracı hareketleri ve bunların sırasını zihinlerinde temsil edebilirler. Bu örnekte de Jacqueline kapıyı açabilmek için çiçeğı uygun yere bırakabilmiştir.)

DİKKAT

Bu üniteyi çalışırken ek kaynaklara başvurmanın dışında çevrenizdeki bebek, genç ve yaşlı insanların davranışlarını nasıl kazanıp, değiştiğini gözlemlemeye çalışın.

GİRİŞ

Yaşam boyu gelişim, döllenmeden ölüme kadar uzanan zaman boyutunda, yaşa bağlı olarak görülen düzenli ve birbirini izleyen değişimlerdir. Gelişim psikologları 20. yüzyılın ilk yarısında bebeklik, çocukluk ve ergenlik konularına ağırlık vermiş, yaşamın ikinci yarısını kapsayan dönemler üzerinde yeterince durmamışlardır.

Oysa yakın geçmişte Batı bilim dünyasında yaşlılık bilimi (gerontoloji) ve yaşlılık hekimliği (geriatri) alanlarına gösterilen ilgi giderek artmıştır. Bu ilginin ve etkinliğin nedeni insanın yaşam süresinin giderek uzaması ve nüfus yapısında yaşlıların yerinin artmasıdır. 1900'lü yılların başlarında ortalama yaşam süresi 50 yıl kadar iken; günümüzde gelişmiş ülkelerde bu süre 70 yılı aşmıştır. Dolayısıyla yaşamın yaklaşık üçte biri, orta yaş dönemi ve sonrasında devam etmekte ve anılan dönemlerin özelliklerini incelemeye yönelik pek çok çalışma yapılmaktadır.

Temelleri çok önceden atılmış olsa da "yaşam boyu gelişim psikolojisi" yaklaşımının ortaya çıkışı, 1960'lı yıllara rastlamaktadır. Bu konuda önemli katkıları olan araştırmacılar anılan yaklaşımın yeni bir gelişim kuramı olmadığını, gelişimi çalışmada yeni bir yönelim olduğunu öne sürmüşlerdir.

Yaşam boyu gelişim modeline göre bireydeki değişim potansiyeli, döllenmeden yaşamın sonuna kadar devam etmektedir. Bu nedenle bireyin davranışını etkileyen faktörleri belirleyebilmek için yaşam süresi bir bütün olarak ele alınmalıdır. Yaşam boyu gelişim modeli, gelişimi açıklamada çevre ve kalıtımın etkileşimine önem vermekte ve var olan bilgi birikimine yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Yaşam boyu gelişim:
Döllenmeden ölüme kadar uzanan zaman boyutunda, yaşa bağlı olarak görülen düzenli ve birbirini izleyen değişimlerdir.

GELİŞİM PSİKOLOJİSİNDE BAZI TEMEL KAVRAMLAR

Gelişme ve Değişme

Gelişim psikologları gelişme sürecini döllenme ile başlayıp yaşam boyu devam eden değişme ve hareket örüntüsü anlamında kullanırlar. Her gelişme bir değişmeyi beraberinde getirirken, her değişme mutlaka bir gelişmeye işaret etmeyebilir. Örneğin, değişme döllenmeden yetişkinliğe kadar olan sürede devamlı bir büyüme ve gelişme örüntüsü içinde ilerlerken (progress), orta yaş ve yaşlılıkta inişe geçme ve gerileme (regress) ile devam eder, giderek bozulmaya (decay) dönüşür ve ölümlle sonuçlanır.

Gelişmeye bağlı değişmeler belirli bir düzen ve örüntü içinde meydana gelir ve böylece her yeteneğin gelişmeye başladığı yaş normları oluşturulur. Değişik yaş dönemlerine ilişkin davranış beklentileri, sözü edilen yaş normlarına göre belirlenir. Örneğin, çocuk yürümeyi yaşlılarıyla aynı yaşta mı yoksa daha önce ya da daha sonra mı öğreniyor? Anladığı sözcük sayısı yaşlılarıyla aynı mı? Zeka testlerinde aldığı puan yaş normuna uyuyor mu gibi sorular anılan normlar dikkate alınarak yanıtlanır.

Yukarıda değinildiği gibi gelişimde düzenlilik söz konusudur, ancak her bireyin gelişim örüntüsü aynı hızda oluşmayabilir. Günümüzde bu durum eskiden olduğu gibi bir eksiklik (deficiency) olarak nitelendirilmemektedir. Gelişim örüntüsünün kültürden kültüre, aileden aileye ve aynı ailedeki kişiler arasında farklılaştığı öne sürülmektedir. Aynı ortamda yetişen kardeşler değişik ilgi alanlarına yönelebilmekte, yetenekleri, ahlaki değerleri ve sosyal davranış örüntüleri birbirinden tamamen farklı olabilmektedir. Bu nedenle normlara göre değerlendirme yapılırken bireysel ayrılıklar gözardı edilmeyip, bireysel gelişime gereken önem verilmelidir.

Gelişim psikologları, davranış ve yeteneklerde yaşa bağlı olarak meydana gelen değişimleri betimlemeye, açıklamaya, yordamaya ve kontrol altında iyileştirmeye çalışırlar.

Gelişim Psikolojisinin Amaçları

İnsan gelişimini incelemenin temel amacı, yaşam boyu devam eden değişim sürecini ve doğasını anlamaktır. Bu temel amaç çerçevesinde gelişim psikologları davranış ve yeteneklerde yaşa bağlı olarak meydana gelen değişimleri betimlemeye, açıklamaya, yordamaya ve kontrol altında iyi hale getirmeye çalışmaktadırlar.

Tarihsel gelişimi içinde gelişim psikolojisinin amaçlarında önemli değişiklikler olmuştur. Yirminci yüzyılın başlarında gelişim psikologları yaşa bağlı olarak bireylerde görülen değişiklikleri betimlemişler ve izlenen tipik davranış örüntülerinin yanısıra bireysel ayrılıklar üzerinde de durmuşlardır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ise toplumsal baskılar nedeniyle bilim adamları davranış değişikliklerinin nedenlerini nasıl, niçin sorularıyla açıklamaya yönelmişlerdir. Örneğin, geleneksel dil gelişimi çalışmalarında, bebeğin çıkardığı ilk anlamlı heceden 2-3 yaşına kadar olan dönemdeki sözcük dağarcığının gelişimsel sırası ile ilgilenilmekteydi. Günümüzde ise dilin gelişme sürecindeki belirleyiciler araştırılmaktadır.

Bugün gelişim psikologlarının cevap aradığı sorulardan bazıları şunlardır: Çocuğun sosyal sınıfı, zihinsel performansını etkiler mi? Etkilerse nasıl ve niçin etkilemektedir? Özel eğitim, alıştırma ya da çevresel uyarıcılar, başarıyı ne derece etkileyebilir? Problem çözme ve düşün-

me gibi etkinliklerde çocuğun kaygı düzeyi ya da diğer güdülerinin kuvveti, başarısını etkiler mi?

Görüldüğü gibi, gelişim psikolojisinin amaçlarında görülen değişiklik, araştırmalara da yansımıştır. Daha önceleri önemsenmeyen bazı alanlar en kritik araştırma konularını oluşturmaktadır. Bunlar arasında bebeklerdeki algı gelişimi ve algıyı etkileyen faktörler, öğrenme, bellek, başkalarına bağlılığın (attachment) gelişimi, deneyimlerin ve eğitimin bilişsel gelişime etkisi, ana-baba tutumları ile çocuğun okuldaki başarısı arasındaki ilişki sayılabilir.

Davranışın gelişimini açıklayan araştırma bulguları, ileriye yönelik yordamalarda bulunma olanağı da sağlamaktadır. Örneğin, araştırma bulguları alt sosyo-ekonomik düzeyden (SED) gelen çocukların zeka düzeylerinin ve okuldaki başarılarının, orta ve üst SED'den gelenlere oranla daha düşük olduğunu göstermiştir. Genellikle alt SED'den gelen çocukların beslenmeleri ve çevresel uyarıcıları oldukça sınırlı, ana babaları ile olan ilişkileri ise genellikle problemlidir. Bunların yanısıra okulda kullanılan test maddelerinden çoğu orta SED'den gelen çocukların ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir. Alt SED'den gelen çocukların anılan testlerde düşük puan alması, bu tür testlere aşına olmamalarına ve testlerin yanlı olmasına bağlanabilir.

Özel eğitim gerektiren durumlarda erken önlem alınıp, bunlara yaklaşım yolları belirlenir. Örneğin, farklı tutum ve değerlerle okula başlayan çocukların başarıları tutarlı bir şekilde pekiştirilip, konuya ilgileri sağlanırsa performanslarında düzelme olmaktadır. Görüldüğü gibi gelişimsel araştırma bulgularının ışığında bireyin bazı davranışları yordayabilmekte ve böylece davranış kontrol altına alınıp istenen yönde müdahale olanağı sağlanabilmektedir.

Gelişim psikologları insanı fiziksel, bilişsel (cognitive) sosyal ve kişilik gelişimi olmak üzere dört temel alanda incelemektedirler. Ancak bu oldukça yapay bir ayırımdır. Gelişim alanları birbirinden bağımsız olarak işlev görmezler. Bir alandaki değişim diğer alanı hem etkiler hem de ondan etkilenir. Dolayısıyla aralarında devamlı bir etkileşim söz konusudur. Bu nedenle insan gelişimi bütünlüğü içinde ele alınması gereken bir süreçtir. Araştırma bulguları gelişimin belirli bir yönünde meydana gelen değişimin, diğer alanlar üzerinde önemli doğurguları olduğunu göstermektedir.

Gelişim psikologları; insanı fiziksel, bilişsel, (cognitive) sosyal ve kişilik gelişimi olmak üzere dört temel alanda incelerler.

Davranışın Gelişmesinde Biyolojik ve Çevresel Etkenler

İnsanın gelişiminde çok çeşitli etkenler rol oynamaktadır. Gelişimin doğasını anlayabilmek için değişimin altında yatan ve ona neden olan temel süreçlerin anlaşılması gerekmektedir.

Gelişim kuramcılarının cevap aradığı temel sorular iki alt kategoride toplanabilir.

- Gelişim büyük ölçüde doğuştan getirilen kalıtsal özelliklerden mi yoksa çevre tarafından mı etkilenir?
- Gelişim yaşam boyu devam eden sürekli bir süreç midir? Yoksa bir seri farklı dönemlerden mi oluşmaktadır?

Kalıtım ve çevre konusu yüzyıllar boyunca derinlemesine araştırılmıştır. Bir grup bilim adamı bireyin gelişiminde kalıtımın önemini vurgularken; diğerleri çevrenin daha etkili olduğunu öne sürmüşlerdir.

Kalıtımın Gelişim Üzerindeki Etkileri: Olgunlaşma

Birey diğer memeli hayvanlar gibi döllenmiş yumurtadan oluşmaktadır. Yaşama anne ve babadan alınan kalıtsal özelliklerle başlanır. Döllenmiş bir yumurtada 23'ü anneden 23'ü babadan olmak üzere toplam 46 kromozom bulunmaktadır. Kromozomlar kalıtım birimleri olan genleri taşımaktadır. Baba ve annede bulunan kromozomlardan hangilerinin birleşerek dölütü meydana getireceği tesadüfe kalmıştır. Bu nedenle doğacak çocuğun ne gibi özellikler taşıyabileceğini o doğmadan önce yordayamayız. Her birey diğerinden ayrı bir özellik gösterir. Yalnız tek yumurta ikizleri (identical twins) aynı yumurtadan geliştikleri için kalıtları ve cinsiyetleri aynı olmaktadır.

Tüm canlı organizmalar kalıtsal bir plana göre gelişirler. Psikologlar bu kalıtsal plana göre büyüme ve gelişme sürecinden söz ettiklerinde olgunlaşma terimini kullanmaktadırlar. Olgunlaşma, öğrenme olmaksızın kalıtsal olarak belirlenmiş büyüme örüntüsüne göre doğal olarak gelişme anlamına gelir.

Olgunlaşmaya en güzel örnek döllenmiş yumurtanın anne rahminde dokuz ay on gün gibi sabit bir sürede, düzenli bir sıra izleyerek (dölüt, embriyo, fetüs) gelişmesi ve fetüsün doğuma hazır hale gelmesidir. Doğumu izleyen süre içinde görülen motor (devinsel) gelişimde de düzenli bir sıra izlenmektedir. Tüm bebekler aynı hızda gelişme göstermeseler de izlenen sıra aynıdır (örneğin emekleme, ayakta durma, yürüme gibi).

Kalıtsal plana göre büyüme ve gelişme süreci olgunlaşma terimi ile açıklanır.

Olgunlaşmayı tanımlayınız.

SIRA SİZDE

Çevrenin Gelişim Üzerindeki Etkileri: Öğrenme, Sosyalleşme

Daha önce de belirtildiği gibi insanın gelişmesinde, olgunlaşma kadar çevrenin de önemli etkiye sahip olduğu bilinmektedir. İnsan milyonlarca yıllık evriminin ürü-

Öğrenme; davranış biçiminde, duygularda ve düşüncelerde sürekli değişikliklere neden olan yaşantılardır.

nü olan kalıtımının yanısıra, binlerce yıllık toplumsal evriminin sonucu olan kültürel bir yapıya sahiptir. İçinde yaşadığı doğa ile birlikte bu toplumsal ve kültürel ortam bireyin çevresini oluşturur. Davranışların gelişmesi yönünde en önemli etkenlerden birisi de bireyin sosyal çevresidir.

Çevrenin davranış üzerinde uzun süreli değişikliklere neden olduğu temel sürece "öğrenme" denir. Öğrenme davranış biçiminde, duygularda ve düşüncelerde sürekli değişikliklere neden olan yaşantılardır.

Bebek yukarıda değinildiği gibi çeşitli davranış potansiyelleriyle dünyaya gelir. Sosyalleşme çocuğun ailesi ve sosyal grubu tarafından kabul edilen değerlere, inançlara, tutumlara, örf, adet ve beklentilere göre davranış örüntülerini geliştirme sürecidir ve yaşam boyu devam etmektedir.

Toplumun beklentilerine ulaşma ve bunları öğrenme biçimi kültürden kültüre değişmektedir. Çocuk yetiştirmedeki toplumlararası farklılıklar, sonuçta kültürlerarası çalışmaların yapılmasına yol açmıştır. Örneğin, memeden kesmenin birdenbire ve sert bir biçimde yapıldığı toplumlarda, yeme davranışı kaygı ile birleşerek ileride bazı bozuklukların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

SIRA SİZDE

Öğrenme ve sosyalleşme arasında nasıl bir ilişki vardır?

Kalıtım ve Çevre Arasındaki Etkileşim

Davranışların ne kadarının olgunlaşmaya, ne kadarının öğrenmeye bağlı olduğu tartışması günümüzde devam etse de araştırmalar olgunlaşma ile öğrenme arasında çok sıkı bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur. Bilindiği gibi olgunlaşma öğrenmeye hazır oluş (readiness for learning) dediğimiz durumu meydana getirir. Olgunlaşma bireyi hazır duruma getirmeden öğrenme gerçekleşmemektedir. Örneğin, bütün çocuklar konuşmayı öğrenebilme yeteneği ile doğarlar ve belirli bir nörolojik olgunlaşma düzeyine ulaştıklarında konuşmayı çevrelerinden öğrenebilirler.

Ancak bazı koşullarda bu kural değişebilir. Örneğin, bazı hastalıklar, ilaç kullanımı, kötü beslenme ve çevresel uyarıcı eksikliğine dayanan nedenlerden ötürü öğrenme ve olgunlaşma zamanında gerçekleşmeyebilir.

Belli bir noktaya kadar tüm davranışlar türün evrimine özgü kalıtım ve ana-babadan gelen genetik yapı tarafından tayin edilmektedir. Evrimsel süreçler türün hem fiziksel yapısını tayin etmiş, hem de belli davranışlar için potansiyel (gizil-güç) sağlamıştır. Anılan biyolojik yapı ile, onun fiziksel, psikolojik ve sosyal çevresi arasındaki etkileşim sonunda davranışlar meydana gelir.

Kalıtım bir organizmanın ne olacağını değil, ne olabileceğini belirler. Bir organizmanın ne olacağı ise kalıtım ve çevre arasındaki etkileşime bağlıdır. Bireyin sergilediği hiçbir özellik uygun kalıtım ya da çevre olmadan oluşamaz. Örneğin, zeka, mizaç ve kişilik hem kalıtım hem çevrenin bir ürünüdür. Belli bir kişilik özelliğini doğrudan kalıtıma, bir başka kişilik özelliğini ise yalnız çevresel etkenlere bağlamak olanaksızdır. Bu nedenle kişiliğin ya da zekanın gelişmesinde kalıtsal etkenler mi yoksa çevresel etkenler mi rol oynar tartışmasına girmenin anlamsızlığı ortadadır. Bu aşamada cevap aranması gereken soru, anılan etkenlerden hangisinin, ne kadar ağırlık taşıdığını tayin etmek değildir. Önemli olan, genetik etkenlerle çevresel etkenlerin birbirleriyle nasıl etkileşim halinde olduğu sorusuna yanıt getirebilmektir.

Zeka, mizaç ve kişilik gibi özellikler hem kalıtımın hem çevrenin bir ürünüdür.

DAVRANIŞIN GELİŞİMİNİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK BAŞLICA KURAMLAR

Günümüzde farklı kuramsal yaklaşımların olması, bir davranışın birden fazla bakış açısı ile değerlendirilmesine neden olmaktadır. Gelişim kuramcıları bireyin gelişimini açıklarken, çevrenin ve kalıtımın etkisi, bireyin gelişim sürecindeki rolü (aktif, pasif), gelişimin sürekli veya dönemler halinde oluşu ve kritik dönem kavramına verdikleri önem açısından farklılık göstermektedirler.

Yukarıda davranışın gelişimi açıklanırken, kalıtım ve çevre arasındaki etkileşimin önemi vurgulanmıştı. Bazı kuramcılar gelişimsel değişmeyi, çocuğun kendi faaliyetleri (aktif) sonucunda kazandığını öne sürerken (örneğin bilişsel, psikoanalitik); diğerleri çocuğun dışsal etkenlerin "pasif" alıcısı olduğuna inanmaktadır (örneğin öğrenme).

Gelişimin dönemler halinde oluştuğunu öne süren kuramcılar, yaşa bağlı olarak ani niteliksel değişmelerin ortaya çıktığını savunurlar (örn. Freud, Erikson, Piaget, Kohlberg). Dönem kuramcıları gelişimin belirli aşamalardan geçerek ilerlediğini savundukları için kritik dönem kavramına da önem vermektedirler. Örneğin, doğum öncesi gelişimde ve dilin kazanılması sürecinde gelişimsel değişikliklerin belirli bir dönemde meydana gelmesi oldukça kritik bir önem taşımaktadır.

Öğrenme kuramcıları dönem kuramcılarından farklı olarak davranışın gelişiminde birtakım aşamalar olduğunu kabul etmemekte ve gelişimin yaşam boyu devam eden sürekli bir süreç olduğunu savunmaktadırlar. Gelişimde süreklilik önceki ve sonraki gelişim arasındaki bağlantıyı ifade eder. Örneğin, okul öncesi dönemde saldırgan davranış sergileyen çocuğun, ileride saldırgan ergen olması gibi.

Öğrenme kuramcıları gelişimi çevre-kalıtım tartışması açısından ele aldıklarında özellikle çevresel faktörlere ağırlık verdikleri görülmektedir. Onlara göre öğrenmeyi açıklayan tüm değişkenler çevrededir; çevre aktif, etkilenen organizma ise pasiftir.

Uyarıcı-davranış (U-D) kuramcılarına göre bir davranışın tekrar görülme olasılığını arttıran ya da azaltan en önemli etken, o davranıştan sonra gelen pekiştirmedir. Özellikle ilk yıllarda çocukların davranışları aile bireylerinden aldıkları pekiştirme ile şekillenir. Pekiştirmenin çocuğun davranış gelişimini nasıl etkilediğini bir örnekle görelim: Üç yaşındaki Ayşe annesiyle yürürken bir dondurmacı görüp dondurma istiyor. Annesi kabul etmiyor. Ayşe bir kaç kez dondurma isteğini yüksek sesle tekrarladıktan sonra ağlamaya başlıyor. Ayşe'nin ağlamasından sıkılan ve yoldan geçenlerin dikkatini daha fazla çekmek istemeyen anne sonunda dondurmayı alıyor. Böylelikle ağlama davranışını pekiştirilmiş oluyor. Bunu izleyen günlerde Ayşe benzer durumlarda ağlamaya başlayacaktır.

Pekiştirmenin belirli davranışların gelişmesindeki önemi küçümsenmeyecek kadar fazladır. Ancak karmaşık insan davranışlarını her zaman U-D şeması ile açıklamamız oldukça güçtür. Örneğin, çocuğun konuşmayı öğrenmesinde ve hiç duymadığı cümleleri türetmesinde, pekiştirmenin yeterli olmadığı Chomsky tarafından açıkça gösterilmiştir. Davranışçılar gözlenebilir özelliğe sahip olmadıktan, zihinsel süreçleri incelemekten kaçınmışlar, güvenilir verinin yalnızca, açık, gözlenebilir davranıştan elde edilebileceğini öne sürmüşlerdir.

Daha sonraları, yeni davranışçı yaklaşım ve sosyal öğrenme kuramı ile davranışçılığa yeni bir boyut getirilmiş ve "içsel" süreçlerden söz edilmeye başlanmıştır. Anılan revizyonlara karşın U-D kuramı, zihinsel süreçlerin anlaşılması için yeterli

Uyarıcı-davranış (U-D) kuramcılarına göre bir davranışın tekrar görülme olasılığını arttıran ya da azaltan en önemli etken, o davranıştan sonra gelen pekiştirmedir.

Davranışçı öğrenme kuramlarına göre öğrenme, uyarıcı ile davranışlar arasında kurulan bir bağıdır.

Bilişsel kuramın odağı bilgidir.

olamamış ve karmaşık insan davranışları bilişsel (cognitive) psikoloji alanında yapılan araştırmalarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Davranışçı öğrenme kuramlarına göre, öğrenme, uyarıcı ile davranışlar arasında kurulan bir bağıdır. Bilişsel (cognitive) sözcüğü ise düşünme, anlama, akıl yürütme ve problem çözme gibi tüm zihinsel faaliyetleri ifade edebilmek için kullanılan bir terimdir. Bilişsel kuramın odağı bilgidir. Bilişsel kuramcılar bilgi işleme (information processing) terimini bilgisayar biliminden almışlardır. Bilişsel öğrenme, organizmanın geçirdiği yaşantılar sonucu bilgi işleme tarzında meydana gelen bir değişikliktir. Bir başka deyişle organizmanın belirli bir durumdaki algılarını yeniden örgütleyerek onlara yeni bir anlam kazandırma sürecidir. Bilişsel öğrenme kuramlarına göre öğrenme, zihinsel bir süreçtir ve öğrenmenin doğasının anlaşılabilmesi için zorunlu olarak U-D arasına giren ve organizmanın içinde yer alan içsel süreçlerin çalışması gerekmektedir.

Bu bölümde gelişim psikolojisine katkısı olan Sosyal Öğrenme Kuramı ile dönem kuramcılarında Sigmund Freud, Erik H. Erikson ve Jean Piaget'nin görüşleri kısaca özetlenecektir. Psikoanalitik kuramın öncüsü olan Freud ve psikoseksüel gelişim dönemleri "Kişilik" bölümünde ayrıntılı olarak tartışılacağından burada psikoseksüel gelişim dönemleri sadece Tablo 10.1'de yer alacaktır.

SIRA SİZDE

Bilişsel Kuramın odağı nedir?

Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramına göre normal ve sapsmış (aykırı) davranışların oluşması çevresel etkenlere bağlıdır.

Davranışçılığın gelişimine katkısı olan Hull'un öğrencilerinden Mowrer, Sears, Miller ve Dollard, hem U-D hem de psikoanalitik kurama dayalı olarak "sosyal öğrenme" kuramını geliştirmişlerdir. Sosyal öğrenme kuramına göre normal ve sapsmış (aykırı) davranışların oluşması çevresel etkenlere bağlıdır.

Sears, aile-çocuk ilişkilerine, Bandura ve Walters gençlik dönemine önem vermişlerdir. Bunun yanısıra Bandura'nın gözleyerek öğrenme, taklit ve özdeşim üzerindeki çalışmaları dikkati çeker niteliktedir.

Bandura'nın sosyal öğrenme kuramına göre, yeni davranışların kazanılmasında mutlaka bir problemle karşılaşılması ve problemin çözülmesi gerekmez. O davranışı sergileyen bir modelin gözlenmesi ve taklit edilmesi öğrenmede çok önemli rol oynamaktadır. Sosyal çevre deneyim sağlayabilmek için model oluşturmakta, bireyler de bunlar arasından bilinçli şekilde kendilerine uygun olanı seçebilmektedirler. Yeni bir davranış gözlem yoluyla öğrenildiği zaman öğrenme bilişsel etkinlik gibi görünmektedir. Bu nedenle Bandura kendi kuramını sosyal biliş kuramı olarak adlandırmaktadır.

Bandura'ya göre çocukta bağımlılık ve saldırganlık davranışının görülmesi sadece pekiştireçlere değil, aynı zamanda başkalarının davranışlarının model alınıp taklit edilmesine bağlıdır. Örneğin, televizyonda saldırganlık sergileyen modellerin de canlı modeller kadar etkin bir şekilde taklit edildiği kanıtlanmıştır.

SIRA SİZDE

Bandura'ya göre saldırganlık davranışı nasıl kazanılır? Siz de çevrenizdeki saldırgan davranışların nedenlerinin neler olabileceğini tartışınız.

Sosyal kuralların içselleştirilmesi, özdeşim olarak tanımlanır.

Saldırganlık belki de açıklanması en güç olan davranışlardan biridir. Freud'a göre saldırganlık, engellenmenin bir sonucudur. Oysa, özgün bir engellenmenin olmadığı durumlarda da saldırganlığın ortaya çıktığı görülmektedir. Bandura ve Walters saldırganlığın gözlem, taklit ve pekiştirme ile öğrenildiğini savunurlar.

Bandura ve Walters'in bulgularına göre, yüksek düzeyde engellenme, saldırgan davranışların pekiştirilmesi ve fiziksel ceza, saldırgan davranışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Fiziksel cezayı uygulayan ana-baba, çocuk için bir model oluşturmakta ve saldırganlığın artmasına neden olmaktadır.

Yukarıda değindiğimiz gibi Bandura, gözlem, taklit ve özdeşimin sosyal öğrenmedeki önemi üzerinde araştırmalar yapmıştır. Bandura'ya göre çocuk, başkalarının davranışlarını, inançlarını, değerlerini taklit eder ve giderek bunlardan bazılarını benimser. Sosyal kuralların içselleştirilmesi "özdeşim" olarak da tanımlanabilir. Özdeşim yoluyla cinsiyete uygun davranış örüntüleri ve kültürdeki ahlaki değerler kazanılır, böylece vicdan gelişmeye başlar.

İnsanın sosyalleşmesi çok karmaşık bir süreçtir. Diğer insanlarla olumlu ilişkiler kurmak, onlardan nasıl davranılacağını öğrenmek, insan yaşamının önemli bir yönüdür. Sosyalleşme, insanın toplumun önemli bir üyesi haline gelmesidir. Çocuk sosyalleşme süreci içinde modeli örnek alma ve taklit yoluyla yetişkinler gibi davranmayı öğrenir. Hem olumlu (işbirliği, yardımseverlik, diğergamlık); hem de olumsuz (saldırganlık, düşmanlık) sosyal davranışların kaynağı, genel olarak öğrenme yaşantılarının pekiştirilmesi ve modellerden örnek alınmasıdır.

Dönem Kavramı ve Gelişim Dönemleri

Birey gelişirken belirli sürelerde birtakım niteliksel özellikler gösterir. Böyle belirli özelliklerin ön plana geçtiği gelişim aşamalarına "dönem" denilmektedir. Her ne kadar kesin çizgilerle ayırmamız mümkün değil ise de en basit dönem sınıflaması yaşa göre yapılandır.

Kritik dönemler ve gelişim dönemleri arasında yakın bir bağlantı olmakla birlikte bu iki kavram birbirinden farklıdır. Kritik dönem, gelişimde önemli sonuçları olan dönemleri ifade eder. Belirli organların ve işlevlerin gelişmesi için kritik dönemler vardır. Bu dönemlerde organizmanın yoksunluğa uğraması, olumsuz etkiler altında kalması, ileride telafi edilemeyecek, şekilde organizmanın yapısını ya da davranışını etkiler. Örneğin, hamileliğin ilk üç ayında anne kızamıkçık geçirirse, çocuk kör, sağır, beyin özürlü ya da deforme bir şekilde doğabilir. Sadece fiziki gelişimde değil psikolojik gelişimde de kritik dönemler olduğu öne sürülmüş ancak hangi dönemler olduğu tam olarak belirlenememiştir. Bazı kuramcılara göre yaşamın ilk yılları temel güven duygusunun gelişmesi bakımından kritik dönem sayılmaktadır. Örneğin, birey diğer insanlara olan temel güven duygusunu, bağımlılık ilişkisini, yaşamın ilk yılında kazanır. Bu güven duygusu çocuk-anne arasındaki sevgi, şefkat ilişkisine dayalı olarak gelişir. Eğer çocuk böyle bir ilişkiden yoksun olarak yetişirse, olumsuz genellemeleri nedeniyle, ilerideki sosyal yaşantısında güvensiz tutumlar gösterebilir. Okul öncesi yılları da zihinsel gelişim ve dilin kazanımı açısından önemlidir. Çocuğun kritik dönemlerde yaşadığı deneyimler onun gelecekteki gelişimini şekillendirmektedir.

Dönem kavramı, belirli bir aşamada görülen gelişim problemlerinin uygun bir şekilde çözümlenememesi halinde, onu izleyen dönemdeki gelişimin engellenebileceğini belirtir. Her yeni dönem eski dönemin yapı taşları üzerine kurulur ve yeni davranışın niteliğinde farklılık görülür. Dönemler aşağıdaki özellikleri içermektedir.

- Varolan dönemdeki davranışlar başat (baskın) olmalıdır.
- Varolan dönemdeki davranışlar niteliksel olarak diğer dönemlerdekinden farklı olmalıdır.
- Tüm çocuklar gelişim dönemlerini aynı hızda geçmeseler de aynı sırada geçmelidirler.

Belirli özelliklerin ön plana geçtiği gelişim aşamalarına "dönem" adı verilir..

Bu bölümde gelişim psikolojisine önemli katkıları olan bazı dönem kuramcılarının çalışmaları kısaca özetlenecektir. Freud "psikoseksüel", Erikson "psikososyal" ve Piaget "bilişsel" gelişim dönemleri ile gelişim psikolojisine önemli bakış açıları getirmişlerdir. Anılan üç kuramcı gelişime ilişkin dönem kuramı geliştirme noktasında uzlaşıyorlarsa da her bir kuramcı kendine özgü yaklaşımı ile diğerlerinden ayrılmaktadır.

Anılan kuramcılar bireyin gelişimini ayrı boyutlarda değerlendirirler. Bu nedenle aynı çocuğu ele alış ve inceleyişleri farklılık göstermektedir.

SIRA SİZDE

Kritik dönem kavramını açıklayınız.

Psikoanalitik kurama göre davranışlar, cinsellik ve saldırganlık olarak belirlenen içgüdüsel dürtülerle, sosyal engeller arasındaki çatışmadan kaynaklanır.

Sigmund Freud ve Psikoseksüel Gelişim Dönemleri

Freud, kişiliğın temelini yaşamın ilk beş yılı içinde atıldığını vurgulamaktadır. Ona göre bireyler gelecekteki kişilik yapısını oluşturan psikoseksüel dönemlerden geçerler. Psikoanalitik kurama göre davranışlar, cinsellik ve saldırganlık olarak belirlenen içgüdüsel dürtülerle, sosyal engeller arasındaki çatışmadan kaynaklanmaktadır. Sosyal kurallarla bastırılan dürtüler ileride rüyalar, dil sürçmeleri ya da hastalık belirtileri olarak ortaya çıkmaktadır. Freud'a göre ana-baba tutumları çocuğın gelecekteki kişiliğini önemli ölçüde etkilemektedir.

Erik H.Erikson ve Psikososyal Gelişim Dönemleri

Erikson klasik psikoanalitik kurama bazı yeni görüşler eklemekle beraber temelde psikoanalitik kuramdan tam olarak ayrılmamıştır. Dönemler incelendiğı zaman özde bir ayrılık olmadığı, ancak deyiş ayrılıkları ve bazı eklentiler bulunduğı görülür. İki bakımdan psikoanalitik kurama katkısı olduğı söylenebilir. Çocukluk dönemlerine ek olarak ergenlik, yetişkinlik, olgunluk (orta yaş) ve yaşlılık dönemlerine de ağırlık vererek gelişmenin tüm yaşam boyu devam eden bir süreç olduğunu vurgulaması; insan-çevre etkileşimine önem vererek kültürel ve toplumsal etkenlere değınmesi, psikoanalitik kuramdan ayrırcı özellikler arasındadır.

Erikson'a Göre İnsanın Sekiz Dönemi

Oral-Duyusal Dönem: (Temel Güven X Güvensizlik) Yaşamın ilk yılını kapsar. Bebek verileni almayı ve başkalarına verebilmeyi öğrenmeye bu dönemlerde başlar. Tablo 10.1'de görüldüğü gibi Erikson bu dönemde temel güven duygusunun kazanılacağını, başarısızlığında ise güvensizlik oluşacağını vurgular. Bireyin diğeri insanlara ve kendine güven duyup duymayacağı yaşamının ilk dönemindeki deneyimlerine bağılıdır.

Kas-Anal Dönemi: (Özerklik X Utanç ve Kuşku) İki-üç yaşları arasındaki dönemdir. Kas kontrolünün gelişmesi ile bebeğın hem kendini hem de çevreyi kontrol etme yeteneğı artar. Zamanında ve düzenli bir tuvalet eğitimi, kişiliğın sağlıklı nitelikler taşımasını sağlar. Çocuk güvenini yitirmeden, kendine güven duygusu geliştirir. Başarısızlığı halinde utanç duygusunun ve kuşkunun temelleri atılır.

Lokomotor-Jenital Dönem: (Girişkenlik X Suçluluk) Genellikle üç-altı yaş arasındadır. Bu dönemde cinsiyetler arasındaki ayrılıklar kavranmaya başlanır. Çocuk giriştiği etkinliklerde amacı ve yönelim kazanmayı öğrenir. Başarısızlık, suçluluk duygusunun gelişmesine yol açar.

Latans Dönemi: (Çalışma, Başarılı Olma X Aşağılık) Altı yaş ile bulûğ çağı arasındadır. Çalışma ve başarı kazanma etkinlikleri görülür. Başarısızlık aşağılık duygusu yaratır. Görüldüğü gibi anılan ilk üç dönemde egemen ortam aile iken bu aşamada okul, arkadaş ve komşular önem kazanmaktadır.

Ergenlik Dönemi: (Özdeşim Kurma X Rol Karmaşası) Bu dönemde hormonlar nedeniyle organizmada önemli değişiklikler olur. Çocuk bedeninden erişkin bedenine dönüşüm aynı zamanda çocuk rolünden erişkin rolüne dönüşümü gerektirmektedir. Anılan fiziksel ve fizyolojik değişikliklerin yanısıra, toplumsal rollerde ve beklentilerde de değişiklikler olması nedeni ile ergenin karşılaştığı sorunlar büyür. Bu dönemde ben kimim sorusuna cevap aranır. Her dönemde değişen geçici kimlikten sürekli bir kimlik edinmeye doğru gelişme görülür. Bu dönemde önceki dönemlere ilişkin özdeşimler, yeni bir sentez ile yeterli bir kimlik ortaya çıkarabilecek gibi olmalıdır. Bağımsız ve yeterli bir kişilik geliştirilmediği takdirde bir çetenin kimliğini edinme, ideolojilerin arkasından gitme eğilimi görülür; bireysellik yitirilir. Ergenlik döneminde egemen ortam arkadaş grupları ve yakın çevredir. Birey uygun özdeşimlerle kimliğini bulamazsa rol karmaşası içinde bocalar. Dönemden beklenen olumlu sonuç bireyin özdeşim yoluyla tutarlı benlik kazanmasıdır.

Yetişkinlik Dönemi: (Yakınlık X Yalnızlık) Bu dönemin en önemli üç özelliği, arkadaşlık kurma, sevgi ilişkileri ve cinsel ilişkilerdir. Sevgi ve cinsellik bu dönemde ergenlik döneminden farklı olarak gerçekçi temellere oturur. İş yaşamı, yakın dostluklar kurma ve evlilik gibi önemli sorunlar bu dönemde yer alır. Bu dönemin başarısızlığı bireyin yalnızlık duygusu geliştirmesine neden olabilir. Beklenen olumlu sonuç yakın ilişkiler kurma yeteneğinin gelişmesidir.

Olgunluk Dönemi: (Neslin Devamı, Üretkenlik X Durgunluk) Bu dönemin özelliği yeni kuşakları yaratmak, onlara bağlanabilmek ve zamanı gelince onlara bağımsızlıklarını verebilmektir. Olgunluk dönemi iş yaşamındaki üretkenliği de vurgulamaktadır. Başarısızlığında durgunluk görülür.

Yaşlılık Dönemi: (Ego Bütünlüğü X Umutsuzluk) Yaşamı mutlulukla dolu, başarılı bir kimse için bu dönem sorunlu olmayabilir. Daha önceki dönemlerde kazanılanlar, bu dönemde tam bir "ego" bütünlüğü oluşturmak için yeniden sentez edilmektedir. Dönemin başarısızlığı halinde ölüm korkusu ve buna bağlı kaygılar ortaya çıkabilir.

İnsanı konu alan psikoloji insanın oluşturduğu kurumlardan (din, sanat, ahlak, hukuk v.s) yani toplumsal yaşantının kendisinden ayrı olarak incelenemez. Erikson'un kuramı psikoanalizden toplumsal etkenlere atılmış bir adım olmakla beraber, günümüzde daha gerçekçi araştırmalarla gelişim konusuna katkıda bulunmak gereğini bize göstermektedir.

Erik Erikson'a göre özerklik (Otonomi) hangi dönemin "temel kazancı"dır?

SIRA SİZDE

Tablo 10.1:
Psikoseksüel ve
Psikososyal Gelişim
Dönemlerinin
Karşılaştırılması

Gelişim Dönemi	FREUD (Psikoseksüel)	ERIKSON (Psikososyal)
0-1 Yaş	Oral Dönem Ağız, dil ve dudaklar bebeğin temel haz alma bölgeleridir. Bu dönemdeki en önemli uyarıcı faaliyet, beslenmedir.	Oral-Duyusal Dönem (Temel Güvensizlik) Bu dönemdeki bebekler de, beslenme, temizlik, duygusal yakınlık ve fiziksel temas gibi temel gereksinimleri karşılanırken, kendilerine ve diğer insanlara güvenmeyi öğrenir veya güvensizlik duygusu oluşur.
1-3 Yaş	Anal Dönem Bebeğin temel haz alma bölgesi, anüstür. Bu dönemdeki en önemli faaliyet, tuvalet eğitimidir.	Kas Anal Dönemi (Özerklik x Utanç, Kuşku) Bu dönemdeki çocuklar, beslenme, tuvalete gitme, yürüme, çevreyi keşfetme ve konuşma gibi çeşitli faaliyetleri sırasında yeterlilik duygusu geliştirir veya yetenekleri hakkında kuşku duyarlar.
3-6 Yaş	Fallik Dönem Bu dönemde temel haz kaynağı çocuğun cinsel organıdır. Erkek çocuğun cinsel organı (penis), vücudunun en önemli parçasıdır ve jenital uyarımdan haz almaktadır. Erkek çocuklar cinsel organlarından gurur duyarlar, kız çocukları, neden penisleri olmadığını merak etmektedirler. Dönemin sonlarına doğru çocuklar kendi cinsiyetindeki ebeveynleri ile özdeşim kurarak cinsiyet rollerini kazanmaya başlarlar.	Lokomotor-Jenital Dönem (Girişkenlik x Suçluluk) Bu dönemdeki çocuklar, yetişkinlere özgü bazı faaliyetleri yapabilmeyi isterler. Ancak, ebeveynler tarafından konan aşırı sınırlamalar çocuğun girişkenliğini engeller, suçluluk hissetmesine neden olur.
7-11 Yaş	Latans Dönemi Bu dönemdeki çocuklar zamanlarının büyük bir kısmını okulda geçirdiklerinden, psişik enerjileri, ders ve spor gibi geleneksel faaliyetlere yönelir. Cinsel ihtiyaçlar açısından sessiz ve sakin bir dönemdir.	Latans Dönemi (Çalışma Başarılı Olma X Aşağılık Duygusu) Bu dönemdeki çocuklar, yeni beceriler kazanarak, yeterli ve üretken olmayı öğrenirler, başarısızlık durumunda ise, aşağılık duygusuna kapılır ve hiçbir şey yapamazlar.
Adölesan	Jenital Dönem Freud'a göre jenital dönem, yetişkinlik süresince devam etmektedir. Sağlıklı yaşamın amacı, "sevmek ve çalışmaktır"	Ergenlik Dönemi (Özdeşim Kurma X Rol Karmaşası) Bu dönemdeki adölesanlar "ben kimim" sorusuna yanıt arayarak cinsel politik ve mesleki kimliklerini oluşturmaya çalışır veya hangi rolleri gerçekleştirecekleri konusunda karmaşa yaşarlar.
Yetişkinlik		Yetişkinlik Dönemi (Yakınlık X Yalnızlık) Bu dönemdeki genç yetişkinler, sevgi ve dostluğu paylaşabilecekleri birilerini ararlar (eş seçimi); bunu başaramadıklarında ise, düş kırıklığına uğrama korkusuyla insanlardan uzaklaşırlar.
Orta Yaş		Olgunluk Dönemi (Üretkenlik X Durgunluk) Bu dönemde birey anlamlı ve üretken iş yaşamı ve çeşitli faaliyetleri dışında, gelecek kuşaklara katkıda bulunmakta veya durgunlaşıp içine kapanmaktadır.
Yaşlılık		Yaşlılık Dönemi (Ego Bütünlüğü X Umutsuzluk) Bu dönemde birey, yaşamını anlamlı hale getirmeye çalışmakta veya amacına ulaşamadığı için umutsuzluğa kapılmaktadır.

Jean Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramı ve Bilişsel Gelişim Dönemleri

Yirminci yüzyılın devlerinden biri sayılan ve gelişim psikolojisine büyük katkıları olan Piaget'in bilinci, Freud'un ise bilinçaltını keşfettiği öne sürülmektedir. Piaget'e göre dönem kavramı yaşa bağlı olarak zihinsel gelişimin doğasında ve yapısında ortaya çıkan niteliksel değişikliklerdir. Zihinsel gelişimdeki bu olgu yumurtanın önce tırtıla ve giderek kelebeğe dönüşmesi ile karşılaştırılabilir. Biyolojiye, zoolojiye ve matematiğe olan ilgisi kadar felsefeye olan merakı da kuramının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Felsefi alandaki ilgisi daha çok epistemoloji üzerindedir.

Piaget 1920'li yıllarda geleneksel görüşe karşı çıkarak çocukların yetişkinlerden daha ilkel düşünce örüntüsü gösteren minyatür yetişkinler olmadığını, onların kendilerine özgü bir dünya görüşü olduğunu vurgulamıştır.

Piaget ve arkadaşları, değişik yaş gruplarından oluşan çocukların düşünme süreçleri üzerindeki gözlem ve deneylerinden sonra, zihinsel yeteneklerde görülen niteliksel değişimlerin sırasını saptamışlardır. Çocukların olgunlaşma hızına ve aktif çevresel deneyimlerine dayalı olarak, her dönemde zihinsel yeteneklerinde niteliksel değişim ve yenilik görülmektedir. Çocuklar, gelişmelerinin her döneminde yeteneklerinin sağladığı ölçüde dünya görüşüne sahip olabilirler. Piaget bilişsel gelişimi dört dönemde incelemektedir.

Duyusal-Motor Dönem (0-2 Yaş)

Piaget yaşamın yaklaşık ilk iki yılını duyuşsal-motor dönem olarak adlandırmıştır. Bebeğin dünyası başlangıçta durağanlığı olmayan geçici imgelerle doludur ve sanki hızla giden bir trende, görüntülerin önünden geçip gidişini seyretmektedir.

Duyusal-motor dönemde sembolik düşünce gelişmediği için, bebeğin zihinsel etkinlikleri duyuşsal uyarıcılar, refleksler ve basit hareketlerle sınırlanmıştır. Örneğin, gözle tarama, emme, tutma, ısırma gibi. Bebeklerin kendilerini diğer nesnelere ayırıştırma yeteneği de dönemin başlarında henüz gelişmemiştir. Bebek büyüyüp geliştikçe yeni davranış örüntüleri ortaya çıkmaya başlamaktadır. Piaget dönemin ilk yılında dairesel hareketlerin (circular actions) zihinsel gelişim üzerindeki önemini vurgulamıştır. Dairesel hareket sonucuna bağlı olarak bir hareketin tekrar edilmesi sürecidir. Örneğin bebek tesadüfen bir nesneye dokunur ve nesne, müzik sesi ile dönmeye başlar. Bundan hoşlanan bebek tekrar nesneye dokunur, böylece hareketin devam etmesi sağlanmış olur ve giderek duyuşsal ve motor faaliyet arasında eşgüdüm oluşur. Bebekler yaşamlarının ilk yılında kendi hareketleri ile bu hareketlerin sonuçları arasındaki ilişkiyi anlamaya başlarlar. Birinci yılın sonlarına doğru (8-12 ay) bebeklerde taklit davranışı ortaya çıkmaktadır. Ancak bebekler, gözlerinin önünde olmayan modellerin davranışlarını zihinsel olarak temsil etme yeteneğini, daha ileri aylarda (14-24) kazanmaktadırlar.

Bebek, duyuşsal-motor dönemin başlarında uyarıcıyı görüş alanının dışına çıkana kadar izleyip sonra bırakmaktadır. Zihinsel yapılar oluştuğunda, bir nesne görüş alanının dışına çıksa da bebekler nesneyi zihinsel olarak temsil edebilmektedirler. Bir nesnenin görüş alanının dışına çıktığı durumlarda var olduğunun bilinmesine Piaget nesne devamlılığı kavramı adını vermiştir. Nesne devamlılığı kavramının gelişimi ve saklanan nesnelere bulma yeteneğinin kazanılması, duyuşsal motor döneminin en önemli özelliğidir. Örneğin, oyuncağı gözünün önünde saklandığında, bebek hiç tepki göstermiyorsa, oyuncağın varlığının devam ettiğine ilişkin

Piaget'e göre dönem kavramı, yaşa bağlı olarak zihinsel gelişimin doğasında ve yapısında ortaya çıkan niteliksel değişikliklerdir

Gelişim psikolojisine büyük katkıları olan Jean Piaget.

Duyusal-motor dönemde sembolik düşünce gelişmediği için; bebeğin zihinsel etkinlikleri, duyuşsal uyarıcılar, refleksler ve basit hareketlerle sınırlanmıştır.

Nesne devamlılığı kavramının gelişimi ve saklanan nesnelere bulma yeteneğinin kazanılması, duyuşsal motor döneminin en önemli özelliğidir.

kavramı henüz gelişmemiş demektir. Nesne kaybolduğunda, nesnenin kaybolduğu yere bakıp araştırma davranışı gösteriyorsa nesne devamlılığı kavramı kazanılmıştır. Nesne devamlılığı kavramının ilk belirtileri 8-12 aylar arasında ortaya çıkmakta ve 18 ay içerisinde gelişmesi beklenmektedir. Duyusal motor döneminin sonlarına doğru bebekler, kendileri görmeden de bir nesnenin yerinin değişebileceğini anlayabilmektedirler.

SIRA SİZDE

Duyusal-motor dönemin en önemli karakteristikleri nelerdir?

İşlem Öncesi Dönem (2-7 Yaş)

İşlem öncesi dönemde nesnelere ve olaylara ilişkin zihinsel sembollerin oluşması ile, çocuğun dili kullanma yeteneğinde hızlı bir gelişme görülmektedir. Anılan sembolik (temsili) beceriler, 2-7 yaşları arasında büyük ölçüde gelişme göstermektedir. Sembolik düşüncenin gelişmesine ilişkin en çarpıcı örnek, işlem öncesi dönemdeki çocuğun dili kullanma yeteneğinde ortaya çıkan şaşırtıcı artıştır.

Çocuğun dünyayı algılamasında sembolik düşünce ve taklit oyunlar büyük önem taşımaktadır. Taklit oyunlar öncelikle yaratıcı düşünce ve hayal gücünün ortaya çıkmasını sağlar. Çocuk, oyun sırasında başkalarıyla (hayali ya da gerçek) etkileşime girmekte ve kendini ifade olanağı bulmaktadır. Drama türü bu faaliyetler bilişsel gelişim açısından kuşkusuz çok önemli katkılar sağlamaktadır. Çocuklar işlem öncesi dönemde nesnelere değişmez ve tanımlanabilir özelliklerini öğrenirler, nicelikleri göstermek için sayıları kullanmaya başlarlar. Ancak bütün bunları sezgi düzeyinde yapabilmektedirler. Örneğin, bir koşulda A, B'den büyüktür derken, bir başka koşulda B, A'dan büyüktür diyebilirler.

Piaget ve arkadaşları işlem öncesi dönemdeki çocukların mantıksal yetersizlikleri üzerinde odaklaşarak, oldukça karamsar bir tablo çizmişlerdir. Örneğin, çocuklar nesnelere ortak özelliklerine göre sınıflandırma (classification) yeteneğinden yoksundurlar, ben-merkezci (egocentric=egosantrik) düşünce egemendir ve korunum (conservation) ilkesi henüz gelişmemiştir. Piaget'e göre 2-7 yaşları arasındaki çocuklarda sınıflandırma kavramı tam olarak gelişmemiştir. Sınıflandırma, nesne grupları arasındaki mantıksal ilişkiyi anlamak ve onları ortak özelliklerine göre ayırmaktır. Örneğin, çocuklara değişik renklerde tahtadan yapılmış bir grup daire, kare ve üçgen verilerek bunları ortak özelliklerine (örneğin renk, şekil, tahta) göre ayırıp gruplamaları istendiğinde, çocukların yönergeyi dikkate almadıkları, ya da anlamadıkları, daire, üçgen ve karelerden çok güzel evler yaptıkları görülmüştür.

Piaget, sınıflamadaki hiyerarşi ile, bir başka deyişle sınıf, alt sınıf ve üst sınıf ilişkileriyle ilgilenmiştir. Her kavram taksonomik bir sıra içinde düşünülmekte ve kavramların en kolay temsil edildikleri bir temel düzey olduğu öne sürülmektedir. Örneğin, böyle bir temel düzeyi hayvan ya da siyam kedisi değil de, kedi temsil etmektedir. İşlem öncesi dönemdeki çocuklar aynı anda birden fazla sınıflandırma yapamadığından, bir hayvanın hem kedi, hem de siyam türü olabileceğini anlamakta zorluk çekmektedirler. Dolayısıyla yedi yaşın altındakiler siyam kedisinin kedi grubu içinde bir alt grubu oluşturduğunu kavrayamazlar.

2-7 yaşları arasındaki çocuklarda egosantrik düşüncenin egemen olduğu bilinmektedir. Piaget bu dönemdeki çocukların kendi bakış açılarının varolan tek bakış açısı olduğuna inandıklarını ve başkalarının bakış açısını dikkate alamadıklarını öne sürmektedir. Örneğin, beş yaşındaki bir çocuk önce niçin kar yağdığını sorup, sonra da çocuklar onunla oynasınlar diye yanıtlamaktadır.

Somut işlemsel dönemdeki çocuklar; demokrasi, din v.b. gibi kavramları somut örneklerle açıklamaya çalışırlar.

Piaget bu gruptaki çocukları mantıksal düşünemedikleri için kavram öncesi dönemdeki çocuklar olarak nitelendirmiş ve korunum için yeterli zihinsel işlem düzeyinde olmadıklarını öne sürmüştür. Korunum nesnenin şekli değişse ve mekana değişik biçimlerde yerleştirilse de, miktar, ağırlık ve hacminde değişiklik olmayacağı ilkesidir. Piaget bu kavramın gelişip gelişmediğini ölçmek için çok sayıda deney yapmıştır. Piaget'nin görüşünü incelemek amacıyla ülkemizde yaptığımız çalışmalardan birinde, çocuklara eşit büyüklükte ve ağırlıkta kilden yapılmış iki top gösterilerek, gözlerinin önünde toplardan biri üç uzun sosis şekline dönüştürülmüş, topun sosislerle aynı büyüklükte ve ağırlıkta olup olmadığı sorulmuştur. Korunum kavramı gelişmemiş çocuklar, genellikle sosislerin toptan daha büyük ve ağır olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer ülkelerde olduğu gibi bizim ülkemizde de Piaget'nin bulguları desteklenmiş, ancak korunum kavramının daha erken yaşlarda ortaya çıktığı görülmüştür.

Bu dönemde çocukların bir başka özelliği ise cansız nesnelere, bazı insan özelliklerine sahip olduğuna inanmalarıdır. Çocuklarda canlılık (animizm) kavramı henüz gelişmemiştir. Canlılık kavramı genel olarak büyüme, kalıtım ve kendinin ürettiği hareket olmak üzere üç temel özellik açısından ele alınmaktadır. Canlılar büyür, yaşayan canlılar diğer canlılardan oluşur ve hareket ederler. Örneğin, üç yaşındaki çocuklar güneşin ve bulutların canlı olduğuna inanırlar, çünkü canlılar konusundaki yargılarında hareketi ipucu olarak kullanmaktadırlar.

Formel işlemcinin problem çözümüne yaklaşımı soyut ve sistematiktir.

Canlılık kavramı genel olarak; büyüme, kalıtım ve kendinin ürettiği hareket olmak üzere üç temel özellik açısından ele alınmaktadır.

Korunum ilkesi nedir?

SIRA SİZDE

Somut İşlemsel Dönem (7-11 Yaş)

7 ile 11 yaşları arasında mantıksal düşünce gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde çocuklar nesnelere ortak özelliklerine göre sınıflandırabilmekte, başkalarının bakış açılarını dikkate alabilmekte ve her hareket eden nesnenin canlı olmadığını anlayabilmektedirler. Zihinsel dönüştürme (transformation) ve geriye çevirebilme (reversibility) yeteneği geliştiğinden korunum ilkesini öğrenmişlerdir.

İşlem öncesi dönemde örnek olarak kullandığımız korunum problemi, somut işlemsel dönemdeki çocuklara sorulduğunda, aynı büyüklükte ve ağırlıkta olan iki adet kil topun sosis şekline getirilmiş olanının, tekrar top şekline dönüştürülebileceği, bu nedenle kil miktarının ve ağırlığının her iki koşulda (top-sosis) aynı olacağı ifade edilmiştir.

Somut işlemsel dönemde problemin çözülmesi, somut nesnelere, burada ve şimdi gibi anlık durumların olmasına bağlıdır. Örneğin, somut işlemsel dönemdeki çocuğun A, B'den uzundur. B, C'den uzundur o halde A, C'den uzundur şeklinde akıl yürütebilmesi, somut nesnelere o anda önünde olmasına bağlıdır. Bir başka deyişle, çocuklar 11 yaşından önce soyut kavramlarla düşünemezler. Bu nedenle çocuğun cebirde kullanılan soyut işlemler arasındaki mantıksal ilişkiyi anlaması beklenmemelidir. Somut işlemsel dönemi izleyen formel işlemsel dönemde, düşünce somuttan soyuta doğru geçiş yapabilmektedir.

Formel İşlemsel Dönem (11 Yaş ve Sonrası)

En son dönem 11 yaşından sonra başlayan ve mantıksal düşüncenin yetişkinler düzeyine eriştiği dönemdir. Formel işlemsel dönemde düşünce sadece gözlemlenebilir, somut durumlarla sınırlı değildir. Formel işlemcinin problem çözümüne

Somut işlemsel dönemdeki çocuklar; demokrasi, din v.b. gibi kavramları somut örneklerle açıklamaya çalışırlar.

yaklaşımı bir bilim adamının kuramsal, tümdengelim yaklaşımı gibi soyut ve sistemattiktir. Adolesanlar soyut kavramlar ve hipotetik düşünceler hakkında neden belirtebilmekte ve başarısız oldukları problemlerde değişik çözüm kombinasyonlarını sistemattik biçimde oluşturabilmektedir.

Formel işlemcinin problem çözümüne yaklaşımı soyut ve sistemattiktir.

Somut işlemel dönemdeki çocuklar, demokrasi, din v.b. gibi kavramları somut örneklerle açıklamaya çalışırlar. Örneğin, demokrasinin ne anlama geldiği sorulduğunda, çocuklar, bütün insanların oy vermesidir şeklinde bir tanım getirirken, formel işlemel dönemdekiler daha soyut tanımlamalar yapmışlardır. Sözü edilen soyutlama yeteneği ergenin yaşamına bir anlam vermesine, sosyal ve ahlaki değerleri sorgulamasına ve insan ilişkilerini anlamasına yardım etmektedir.

Piaget formel işlemel dönemin ötesinde başka bir dönem tanımlamamış, 15-18 yaş civarında en üst düzeye yaklaşılacağına inanmıştır. Gerçekten formel işlemel dönemde adolesanlar mantıksal düşüncenin altında yatan temel ilkelere sahiptirler ancak öğrenmeleri gereken daha çok şey vardır.

Tablo 10.1 ve 10.2'de görüldüğü gibi her üç dönem kuramcısı kendi ilgi alanlarını derinlemesine inceleyip, diğer gelişim alanlarına değinmemişlerdir. Örneğin, Freud psikoseksüel gelişimi incelerken sosyal etkenlerin önemine değinmemiştir. Aynı şekilde Piaget'nin de bilişsel gelişimi incelerken, müzik, sanat ve edebiyatla ilgili düşünce gelişimini, duyguları dikkate almadığı görülmektedir.

Tablo 10.2: Piaget'in Bilişsel Gelişim Dönemleri

Ort. Yaş	İsmi	Özellikleri	Temel Kazançlar
Doğum-2	Duyusal-motor dönem	Bebek dünyayı anlamak için duyu organlarını ve motor becerilerini kullanır. Kavramsal düşünce gelişmemiştir. Bebek bir nesneyi nasıl kullanıyorsa, o bağlamda bilmektedir.	Bebek, nesne görünümlü alanında çıkısa dahi hala varlığını devam ettirdiğini bilmektedir. (nesne devamlılığı) Fiziksel faaliyetlerin yanı sıra zihinsel faaliyetleri de gelişmeye başlamıştır.
2-6 Yaş	İşlem-öncesi dönem	Çocuk dünyayı anlamak için dili de içeren sembolik düşünciyi kullanır. Ben merkezci (egosantrik) düşünce hakimdir. Çocuk dünyayı sadece kendi bakış açısına göre değerlendirir.	Çocuğun hayal gücü gelişmektedir. Konuşma, hem kendini ifade etmesinde, hem başkalarından etkilenmesine önemli rol oynamaktadır. Ben merkezci düşünce giderek azalmakta ve başkalarının görüşü dikkate alınmaktadır.
7-11 Yaş	Somut-işlemel dönem	Çocuk somut mantıksal işlemleri ve ilkeleri anlayabilir, bunları günlük yaşamına uygular. Bu dönemde sezgisel düşünce yerini giderek rasyonel ve nesnel düşünceye bırakır.	Çocuklar bilimsel düşünmedeki temel ilkeleri öğrenirler ve mantıksal yeteneklerini kullanırlar. Bu dönemde sayı ve sınıflandırma kavramları ile korunum ilkesi gelişir.
12 yaş ve sonrası	Formel-işlemel dönem	Gençler antik soyut kavramlarla düşünemeye, hipotezler kurmaya ve "var olandan olasıya" spekülasyonlar yapmaya başlarlar.	Etik, politik ve sosyal konular gençlerin ilgi alanına girmeye başlamıştır. Deneyimler daha makro ve kuramsal bir yaklaşımla değerlendirilmektedir.

B.F. Skinner ve Albert Bandura gibi öğrenme kuramcıları, dönem kuramcılarına eleştiriler getirirler. Örneğin, dönem kuramcıları değişik yaşlarda farklı süreçlerden söz etmektedirler. Öğrenme kuramcıları ise, öğrenme sonucunda anılan aşamalarda farklılık olacağını iddia etmektedirler. Onlara göre değişik yaşlardaki farklı süreçler ödül, ceza, model alma ve taklide dayalı deneyimler arasındaki farklılardan kaynaklanmaktadır.

Piaget, yeni bir döneme ancak bireylerin hazır oldukları zaman gelebileceklerine inanır. Çocukları bir dönemden daha sonraki döneme çabuk geçmeye yönlendirmek için özel eğitim vermenin ve alıştırmaların, gerçekte sonucu etkilemeyeceğini vurgulamış ve bu görüşü doğrulanmıştır.

VİCDAN GELİŞİMİ: DOĞRU VE YANLIŞ

Sosyal davranışlar, büyük ölçüde neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin ahlaki değerler tarafından tayin edilir. Sosyal kurallar ve ahlaki değerler öğrenme sonucu kazanılmaktadır. Öğrenme kuramcılarına (Sears, Maccoby, Levin) göre vicdan gelişimi, ana babanın koyduğu standartların çocuk tarafından benimsenerek bir iç kontrol sisteminin geliştirilmesi olarak tanımlanır. Bunun yanısıra ahlak gelişmesinde duygusal güdüler (Freud); ya da bilişsel etkenlere önem veren (Piaget ve Kohlberg) kuramsal yaklaşımlar vardır. Anılan etkenler Freud'un ve özellikle Piaget'nin kuramlarında ilk kez etraflıca incelenmiş ve bunları izleyen kuramsal ve görgül gelişmeler konuyu daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur.

Freud'un Ahlak Gelişimine Yaklaşımı

Freud, ahlak gelişimini duygusal-güdüsel bir süreç olarak ele almıştır. Daha önce belirtildiği gibi kişilik ve ahlak gelişimi anılan psikoseksüel dönemlerden geçerek oluşmaktadır.

Freud'a göre ahlak gelişimi, cinsellik ve saldırganlık olarak belirlenen güdülerle, sosyal engeller, yasaklamalar arasında sağlıklı bir dengenin kurulmasıyla oluşur.

Freud, kişilik ve ahlak gelişiminin temellerinin ilk beş yılda atıldığını ileri sürmektedir. Ancak Freud'un takipçileri (Yeni Freud'cular, Erikson Sullivan gibi) anılan kuramın katı ve dar çerçevesinin genişletilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Freud'un ahlak görüşü günümüzde fazla benimsenmemektedir. Çünkü süperego'nun ahlaki kontrol ettiğini kanıtlayan görgül veriler yoktur.

Bilişsel-Gelişimsel Yaklaşım

Araştırma bulguları ahlak gelişiminin belirli aşamalardan geçerek oluştuğunu kanıtlar niteliktedir. Ahlak gelişimi ile ilgili araştırmalarda çocuklara bir takım öyküler verilerek onların ahlaki ikilemleri nasıl yargıladıkları incelenmiştir. Örneğin, öykülerden birinde, bir adam ölmekte olan karısının hayatını kurtarmak için çok pahalı bir ilaç almak zorundadır. Ancak adamın bu ilacı alacak kadar parası yoktur ve eczacı ilacı kendisine vermemektedir. Bu adam ne yapmalıdır? Bir başka öyküde ise dayanılmayacak kadar acı çekmekte olan bir kadın, doktoruna kendisini öldürmesi için yalvarmaktadır. Doktoru ne yapmalıdır?

Piaget, ahlak yargılarının, başkalarına bağımlılık (heteronomi) aşamasından, kendine bağımlılık (otonomi) aşamasına doğru geliştiğini öne sürer.

Kohlberg, çocukların anılan ahlaki ikilemleri nasıl yargıladığını incelemiş ve bulgularının ışığında ahlak yargılarının gelişmesine ilişkin dönemlerini oluşturmuştur.

Freud'a göre ahlak gelişimi; cinsellik ve saldırganlık olarak belirlenen güdülerle, sosyal engeller, yasaklamalar arasında sağlıklı bir dengenin kurulmasıyla oluşur.

Piaget ve Kohlberg, ahlak gelişimi ile ilgili yargıların bilişsel gelişime paralel olarak geliştiğini öne sürerler.

Kohlberg'in kuramının oluşmasına öncülük eden Piaget ise, ahlak yargılarının, başkalarına bağımlılık (heteronomi) aşamasından, kendine bağımlılık (otonomi) aşamasına doğru geliştiğini öne sürmektedir. Başlangıçta çocukta gerçek bir ahlak anlayışı yoktur. Toplumsal kurallara ve otoriteye saygı gösterilir. Bu dönemde "iyi çocuk" onayı almak, çocuğun başlıca amacıdır. Bilişsel yönden geliştikçe, ahlaki yargıları soyut evrensel ahlaki ilkelere dayandırma eğilimi görülür.

Ahlak gelişimi süreci içinde kuralların nasıl algılandığının yanında, yapılan hatanın öneminin nasıl algılandığı da değişmektedir. Küçük çocuklar bir hatanın nedenli ciddi olduğunu, o hatanın yol açtığı zararları ölçerler. Örneğin, kaza ile sekiz fincan kıran çocuk, bilerek bir fincan kıran çocuktan daha suçlu bulunur. Yaş ilerledikçe hatayı yapan kişinin niyetine daha çok önem verilmektedir.

Piaget'ye göre ahlak gelişiminde bireyin içsel değerleri, onuru, durumsal özelliklere göre kuralları değiştirebilmelidir. Piaget ve Kohlberg'in görüşü kültürlerarası karşılaştırmalı araştırmalarla desteklenmektedir. Ancak kavramsal ve değer yargılarıyla ilgili bazı ikilemlerin kültürler dikkate alınarak çözümlenmesi gerekmektedir.

SIRA SİZDE

Piaget ve Kohlberg ahlak gelişiminde hangi faktörlere önem vermişlerdir?

Özet

Yaşam Boyu Gelişim Psikolojisini, temel kavramları ve amaçlarını açıklamak ve tanımlamak

- Gelişim psikologları, döllenmeden ölüme kadar yaşa bağlı olarak görülen davranış değişikliklerini incelerler. Gelişim psikolojisinin hem temel bilim hem de uygulamalı yanları vardır. Yaşam süresi denildiğinde, döllenmeden yaşamın sonuna kadar olan dönemler düşünülmelidir.

Davranış gelişiminde, biyolojik ve çevresel etkileri açıklamak

- Davranışların gelişmesinde kalıtsal ve çevresel etkiler rol oynamaktadır. Zeka insanlarda genetik açıdan en fazla incelenen özellikler arasında yer alır. Tek ve çift yumurta ikizleriyle yapılan çalışmalar, zekanın kalıtım ve çevrenin etkileşimi sonunda tayin edildiğini göstermiştir. İnsanlara nasıl davranılacağını öğretmek, bir başka deyişle sosyal gelişim, insan yaşamının önemli bir yönüdür. İşbirliği, yardımseverlik ve diğerkamalık olumlu; saldırganlık ve düşmanlık ise olumsuz sosyal davranışlardan bazılarıdır.

Davranış gelişimini açıklamaya yönelik geliştirilen başlıca kuramları tartışabilmek

- Davranışların gelişimini açıklamaya yönelik değişik kuramlar vardır. U-D kuramcılarına göre davranışlar olumlu ya da olumsuz pekiştirme ve ceza ile kontrol edilir. Sosyal öğrenme kuramına göre ise, davranışların kaynağı gözleyerek öğrenme, ve modellerin örnek alınmasıdır (taklit ve özdeşim). Freud, kişiliğin gelişmesinde yaşamın ilk yıllarının önemini vurgulamıştır. Erikson ise davranışların sosyal çevrenin etkisiyle, tüm yaşam boyu değişebileceğine inanmaktadır. Piaget 1920'lerden 1980'li yılların ortalarına kadar çocuğun zihinsel gelişimini incelemiş ve davranışların bilişsel gelişimle birlikte önemli ölçüde değiştiğini ve bilginin kazanılmasında bireyin aktif rol oynadığını vurgulamıştır. Ahlak gelişiminde de, bilişsel gelişimde olduğu gibi belirli dönemler vardır (Piaget ve Kohlberg). Ahlak gelişiminin son aşamasında bireyin içsel değerleri ve onuru, yargılarında önemli rol oynamaktadır.

Kendimizi Sınayalım

1. Yaşam boyu gelişim yaklaşımı için aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Yaşam boyu gelişim yaklaşımı gelişim olayını incelemede yeni bir yönelimdir.
- Gelişimsel değişim için potansiyelin tüm yaşam boyunca var olduğunu öne sürmektedir.
- Gelişim olayını açıklamaya çalışan yeni bir kuramdır.
- İnsanın yaşamı potansiyel olarak çok yönlü ve çok boyutlu görülmektedir.
- Gelişim psikologları, gelişme sürecini döllenme ile başlayıp yaşam boyu devam eden değişme anlamında kullanırlar.

2. Gelişim ve değişim kavramları arasındaki ilişki aşağıdakilerden hangisidir?

- Gelişim ve değişim özdeş süreçlerdir.
- Her değişme gelişmeyi içerir, fakat; her gelişme gerçek bir değişim değildir.
- Gelişme değişmeden önde giden bir süreçtir.
- Her gelişme bir değişmedir, fakat; her değişme gelişmeyi içermez.
- Gelişim geçmişi, değişim geleceği kapsar.

3. Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına göre aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- Çocuklar gelişmelerinin her döneminde, yetenekleri ölçüsünde dünya görüşüne sahip olabilirler.
- Okulöncesi dönemdeki çocuklar somut işlemlerin üstesinden gelebilirler.
- Piaget'ye göre gerçek formel işlemsel düşünceye yetişkinlikte sahip olunur.
- Üç yaşından sonra çocukların zihinsel gelişimi durur.
- Piaget'ye göre kişiliğin temeli ilk beş yıl içinde atılır.

4. Erik Erikson'un gelişim dönemleri, Freud'un Psikoseksüel gelişim dönemlerini temel olarak almıştır. Bunun yanı sıra Erikson'un öncelikle vurguladığı konu aşağıdakilerden hangisidir?

- Gelişimin yetişkinliğin sonuna kadar incelenmesi
- Psikoanalizmin temel olarak alınması
- Her dönemin ondan önceki dönemlere dayalı olduğu
- Sosyal etkenlerin önemi
- Genetik etkenlerin önemi

5. "Kalıtım-Çevre" tartışmasından çıkan sonuç aşağıdakilerden hangisidir?

- İnsanlar arasındaki farklar, doğuştan olan tohum hücrelerindeki farklılıklardır.
- Sihhatli olan bir bebek gerekli olan çevresel şartlar temin edildiği takdirde, herhangi bir alanda uzman olarak yetiştirilebilir.
- İnsanların çoğunluğu yüzde 60 kalıtım, yüzde 40 çevrenin ürünüdür.
- Genel cevaplar yoktur. Fakat bir çok özel cevaplar vardır. Örneğin, kalıtım çevre etkileşimi gibi.
- Tüm canlılar kalıtsal potansiyellere göre gelişirler

6. Erikson'un çalışma ve başarılı olmaya karşıt aşağılık duygusu geliştirebileceği dönem Freud'un gelişim dönemlerinden hangisine karşılık gelir?

- Oral
- Anal
- Genital
- Latans
- Fallik

7. Aşağıdaki kuramcılardan hangisine göre, sosyal modeli gözleyerek ve taklit ederek yeni davranışlar kazanılır?

- Watson
- Erikson
- Bandura
- Piaget
- Pavlov

8. Piaget, yaşamın ilk yılına ne ad vermektedir?

- İşlem öncesi dönem
- Duyusal motor dönem
- Somut işlemsel dönem
- Formel işlemsel dönem
- Sembolik düşünce dönemi

9. Yaşam boyu gelişim anlayışı, gelişimi, hangi iki dönem arasındaki gelişim olarak ele alır?

- Doğum - ölüm
- Döllenme - ölüm
- Döllenme - yaşlılık
- Doğum - yaşlılık
- Doğum - gençlik

10. Aşağıdakilerden hangisi Erikson'un ileri sürdüğü dönemlerden biri **değildir**?

- Oral-duyusal dönem
- Yaşlılık dönemi
- Yetişkinlik dönemi
- İşlem öncesi dönem
- Genital dönem

Yaşamın İçinden

2 ile 5 yaşları arasında, çocukların düşünceleri oldukça karmaşık hale gelir. Bebeklikteki ilkel dairesel hareketler ve deneme-yanılma yoluyla problem çözme bu dönemde sona erer. Ancak anne-babalar, bakıcılar ve öğretmenler unutmamalıdır ki okul öncesi dönemdeki çocukların düşünce biçimi, niteliksel olarak yetişkinlerinkinden oldukça farklıdır. Aşağıdaki örnek bu yaş grubundaki çocukların hem yeni edindikleri becerileri hem de sınırlarını göstermektedir.

Ortalama olarak 4 yaş civarında olan bir grup çocuk bir kart oyununu henüz bitirmişlerdir. Çocuklardan biri "Ben kazandım". diye bağırır. Öğretmen çocuğa yaklaşır ve sorar "kazandığını nerden biliyorsun?". Çocuk "Çok kolay, çünkü en çok kart benim." diye gösterir. Öğretmen çocuğu bu konuda sorgulamaya devam eder. "Güzel, bunu bize göster bakalım". Çocuk, elindeki kart kümesini karşılaştırma yapabilmek için arkadaşının kartlarının yanına yerleştirir "Gördünüz mü benim daha çok kartım var!" der. Öğretmen "Senin daha çok kartın var çünkü senin kartlarının yüksekliği daha fazla." diye yanıtlar. Başka bir çocuk bu durumu protesto eder, "Hey durun, buraya bakın!". Kendi kartlarını yere alt alta dizer, kartlar sınıfı nereyese duvardan davara kaplar. Daha sonra arkadaşlarının kazandıkları kartları da benzer biçimde dizer. Öğretmen bu durumu gözler ve çocuğa sorar "Bu oldukça ilginç, ne yapıyorsun?" "Ali'nin kazanıp kazanmadığını kontrol ediyorum" diye cevap verir. "Evet bakın, onun kartlarının sırası daha uzun, Ali kazandı." der. Öğretmen "Herkes Ali'nin kazandığını kabul etti mi? diye sorar, çocuklardan hiçbiri bu duruma itiraz etmez ve bu şekilde oynamaya ve kazananı yine bu şekilde belirlemeye devam ederler.

Bu küçük örneğe bakarak okulöncesi dönemdeki çocukların bebeklik dönemine göre problem çözme konusunda nasıl bir aşama kaydettikleri izlenebilir. Bu yaş grubundaki çocuklar kart oyununu kimin kazandığını anlamak için makul bir yol bulmayı başaramışlar ancak bu sorunu yetişkinler gibi sayarak çözmemişlerdir. Sorunu sadece algıya dayalı olarak çözmüşlerdir. Okulöncesi dönemdeki çocuğun düşünce biçimi önceki yıllara göre daha ileri düzeyde ve daha içseldir, fakat hala somut nesnelere ve gerçek, gözlenebilir olana sıkı sıkıya bağlıdır ve korunum kavramı gelişmemiştir.

Biraz Daha Düşünelim

1. Yaşam boyu gelişim psikolojisini, temel kavramlarını ve amaçlarını açıklayarak tanımlayınız.
2. Davranış gelişiminde, biyolojik ve çevresel etkenleri açıklayınız.
3. Davranış gelişimini açıklamaya yönelik geliştirilen başlıca kuramları tartışınız.

Başvurabileceğimiz Diğer Kaynaklar

Atamam I., Bayraktar R. "Çeşitli Yaş Gruplarındaki Çocuklarda Miktar, Ağırlık ve Hacim Korunumu (Conservation) İlkesinin İncelenmesi", Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 3, Ekim 1971, Sayı 2.

Bayraktar R. ve Dağ İ. (Edt.). **VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları**. VII.Ulusal Psikoloji Kongresi Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını, Ankara, 1993.

Berk L.E. **Child Development**. Massachusetts: Allyn and Bacon, 1989.

Morgan C.T. **Psikolojiye Giriş Ders Kitabı**. (Çeviri; Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayın Sorumlusu; Sirel Karakaş), Meteksan, Ankara, 1981.

Shaffer D.D. **Developmental Psychology**. Childhood and Adolescence. Pacific Grove, California: Brooks / Cole Publishing Company, 1993.

Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise Gelişme ve Değişme bölümünü yeniden okuyunuz.
2. d Yanıtınız yanlış ise Değişme ve Gelişme bölümünü yeniden okuyunuz.
3. a Yanıtınız yanlış ise Dönem Kavramı bölümünü yeniden okuyunuz.
4. d Yanıtınız yanlış ise Erikson'u yeniden okuyunuz.
5. d Yanıtınız yanlış ise Kalıtım ve Çevre bölümünü yeniden okuyunuz.
6. d Yanıtınız yanlış ise Gelişim Dönemleri bölümünü yeniden okuyunuz.
7. c Yanıtınız yanlış ise Sosyal Öğrenme bölümünü yeniden okuyunuz.
8. b Yanıtınız yanlış ise Diaget bölümünü yeniden okuyunuz.
9. b Yanıtınız yanlış ise Yaşam Boyu Gelişim bölümünü yeniden okuyunuz.
10. d Yanıtınız yanlış ise Erikson Kuramı bölümünü yeniden okuyunuz.

JEAN PIAGET (1896-1980)

İsviçreli ünlü psikolog. Genetik epistemoloji ve bilişsel gelişim alanında çığır açıcı çalışmalar yapmış olan Piaget çocukta düşünce ve dil gelişiminin bir süreklilik içinde değil de, evrelerden geçerek oluştuğunu ve birey çevre ilişkilerinde etkin bir şekilde yapılandığını ortaya koymuştur. Dış dünyadan yalnızca izlenimler almakla kalmayıp zekasını etkin bir tarzda yapılandıran çocukta bilişsel yapı, Piaget'ye göre, dört evrede gerçekleşir. Piaget ayrıca, çocuk zihniyetinin yetişkinin zihniyetiyle hiçbir ilişkisi olmadığını öne sürmüştür. Çocuğun mantığı kendine özgü olduğu gibi, ona göre, düşüncesi de ben-merkezcidir. O kendisi için gelişir, kendi tarzında eğlenir; aklın kavramsal bilgileriyle ilgisi yoktur, çelişki bilmez. Çocuk ancak başkalarının düşüncesiyle temasa geçtiği zaman mantıklı olmaya başlar.
